

EMINESCU
Visul chimeric

Mircea Cărtărescu s-a născut pe 1 iunie 1956, în București. A absolvit Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București în 1980. În prezent este conferențiar dr. în cadrul Facultății de Litere a Universității din București. Este poet, prozator, eseist, critic literar și publicist. A publicat următoarele volume: *Faruri, vitrine, fotografii*, poeme, Cartea Românească, București, 1980; *Poeme de amor*, Cartea Românească, București, 1982; *Totul*, poeme, Cartea Românească, București, 1984; *Visul* (în edițiile următoare *Nostalgia*), povestiri, Cartea Românească, București, 1989; *Humanitas*, București, 1993; *Levantul*, poem epic, Cartea Românească, București, 1990; *Humanitas*, București, 1998; *Visul chimeric*, studiu critic, Litera, București, 1991; *Travesti*, roman, Humanitas, București, 1994 (roman grafic în limba franceză, Editions L'Association, Paris, 2007, ulterior și în versiune românească, Humanitas, București, 2011); *Dragostea*, poeme, Humanitas, București, 1994; *Orbitor. Aripa stângă*, roman, Humanitas, București, 1996; *Dublu CD*, poeme, Humanitas, București, 1998; *Postmodernismul românesc*, studiu critic, Humanitas, București, 1999; *Jurnal I*, Humanitas, București, 2001; *Orbitor. Corpul*, roman, Humanitas, București, 2002; *Enciclopedia zmeilor*, carte pentru copii, Humanitas, București, 2002; *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*, publicistică, Humanitas, București, 2003; *Parfumul aspru al ficțiunii*, audiobook, Humanitas, București, 2003; *Plurivers* vol. I și II, poeme, Humanitas, București, 2003; *Cincizeci de sonete*, poeme, Brumar, Timișoara, 2003; *De ce iubim femeile*, povestiri și audiobook, Humanitas, București, 2004; *Baroane!*, Humanitas, București, 2005; *Jurnal II*, Humanitas, București, 2005; *Orbitor. Aripa dreaptă*, roman, Humanitas, București, 2007; *Dublu album*, Humanitas, București, 2009; *Nimic*, poeme, Humanitas, București, 2010; *Frumoasele străine*, povestiri, Humanitas, București, 2010; *Zen. Jurnal 2004–2010*, Humanitas, București, 2011. Volume de versuri de Mircea Cărtărescu au mai fost publicate în Irlanda, Statele Unite, Italia, Germania și Suedia. Opera sa e tradusă în 16 limbi.

Cărțile sale au fost premiate de Academia Română, Uniunea Scriitorilor din România și din Republica Moldova, Ministerul Culturii, ASPRO, Asociația Scriitorilor din București, Asociația Editorilor din România. Au fost nominalizate în Franța pentru premiile Médicis, Le meilleur livre étranger, Prix Union Latine. Romanul *Nostalgia* a primit în 2005 Premiul literar „Giuseppe Acerbi”, Castel Goffredo, Italia. Autorul a primit Premiul internațional Vilenica 2011 în Slovenia.

MIRCEA CĂRTĂRESCU

EMINESCU

Visul chimeric

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Redactor: Iuliana Pop
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Emilia Ionașcu

Tipărit la R.A. Monitorul Oficial

© HUMANITAS, 2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cărtărescu, Mircea

Eminescu: visul chimeric / Mircea Cărtărescu. – București:

Humanitas, 2011

ISBN 978-973-50-3156-5

821.135.1.09 Eminescu, M.

929 Eminescu, M.

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Cuvânt înainte la ediția a doua

1

Când le povestesc uneori studenților mei că am apucat să-l văd în copilărie pe Călinescu, că i-am cunoscut mai târziu pe Cioculescu și pe Geo Bogza, că am stat de vorbă cu Marin Preda și cu Nichita Stănescu pe când eram eu însumi student, mi se pare întotdeauna că mă privesc cu neîncredere. Și nu pentru că nu m-ar socoti destul de bătrân ca să fi participat la acele lumi scufundate, ci pentru că înseși acele lumi au pentru ei, ca și locuitorii lor, transparența destrămată a irealului.

Pentru ei, Nichita Stănescu n-a fost niciodată un om pe care să-l fi putut cunoaște, ci un fel de abstracție: un nume, o fotografie, câteva versuri, o legendă. Este un șoc pentru mintea unui om tânăr ideea că ar fi putut merge pe stradă alături de Arghezi sau de Sadoveanu, că ar fi putut mânca în același birt cu Caragiale. Că toți oamenii aceștia care azi sunt cărți au fost odată concreți, corporali, și că și-au trăit viețile cu aceleași probleme de toate felurile, cu necazuri mărunte și griji meschine, ca toți oamenii, dar și cu bunătate, talent, geniu uneori. A vorbi despre ei familiar stârnește aceeași uimire pe care trebuie să fi trăit-o iudeii, în exodul

lor, văzând cum Moise vorbea zilnic, la ușa cortului întâlnirii, cu Dumnezeu, „așa cum vorbește un om cu prietenul său“.

Sunt sigur că pentru mulți scriitori, artiști și gânditori scufundarea în uitare ar fi fost de preferat acestei decorporalizări, acestei spectralizări care, departe de a-i reduce la esența vieții lor, adesea, răstălmăcind-o, le-o trădează. Cât de mult și-a dorit Eminescu intrarea în „vecinicul repaos“! Și cât de imposibilă a devenit pentru el stingerea eternă! De câtă stridență, de cât neadevăr au fost acoperite viața și scrisul lui, în straturi succesive de neînțelegere, idealizare, mitizare, mumificare în cele din urmă în câteva formule ale limbajului de lemn belferesc. Nici măcar cum arăta nu mai știm, în pofida (sau tocmai din cauza) celor câteva poze rămase de la el. Dacă l-am întâlni azi pe stradă, cei mai mulți dintre noi pur și simplu nu l-am recunoaște, așa cum nu-l recunoaștem în banalitatea omenesc-prea-omenescă a corespondenței cu Veronica. Faptul că nu l-am putut vedea niciodată, că nu am o imagine coerentă a lui, că nu știu cum arăta fața lui (când nu poza minute-n șir, rigid, în fața primitivului aparat cu plăci de sticlă acoperite cu azotat de argint, așteptând să răbufnească flacăra de magneziu), că nu-i pot auzi vocea a fost mereu una dintre cele mai mari frustrări ale mele. Foarte, foarte mult mi-aș fi dorit să vorbesc cu el, chiar așa, „cum vorbește un om cu prietenul său“. Cum însă timpul, în urma lui, a crescut, întunecându-l, nu-mi rămâne decât să resping, măcar, ceea ce mi se vinde astăzi drept Eminescu, statuile care nu-i seamănă, frazele în care nu s-ar recunoaște, mormântul bogat

și flamurile, și să încerc recuperarea a ceva din frământările lui, din grandoearea minții lui, din magia artei lui citind pur și simplu versurile pe care el le-a scris nu ca să fie dăltuite în marmură nepieritoare, ci ca să rămână obscure (pentru totdeauna, credea el, alături de Vergiliu și de Kafka) în caiete ieftine, cu pagini umplute în toate direcțiile de strofe și desene în cerneală, acum aproape de nedescifrat.

2

Nu l-am cunoscut pe Eminescu, nu sunt nici chiar așa de bătrân. De multe ori m-am gândit însă cum ar fi fost. Au fost sute, mii de oameni care l-au văzut și l-au auzit, și căroro asta nu li s-a părut nimic deosebit. Căci, firește, Eminescu a devenit cu adevărat Eminescu abia după boală și moarte. Până atunci era un ziarist în forfota bucureșteană, puteai sta lângă el în tramcar sau într-o berărie, iar dacă cineva ți-ar fi zis: „Ăsta-i poetul Eminescu“, poate că i-ai fi aruncat o a doua privire. Înfățișarea lui nu corespundea mitului creat ulterior. Nu era nici înalt, nici cu pletele-n vânt. Devenise, după vârsta de treizeci de ani, un om corpulent, puțin greoi, cu golfuri adânci la tâmpie. Vorbea probabil cu accent moldovenesc imediat sesizabil pentru urechile miticilor din jur.

Când a venit la București, orașul care l-a distrus, nu scrisese încă nici Luceafărul, nici Scrisorile, dar perioada genială a poeziei și prozei lui se încheiase, totuși. Scrisorile sunt un monument de deziluzie și mizantropie. Viața sa se desfășura de-acum ca-ntr-un coșmar absurd, în lipsa oricărei speranțe și-a oricărui proiect. Eminescu se simțea și se purta

PARTEA I

*„Cu gândiri și cu imagini
Înnegrit-am multe pagini:
Ș-ale cărții, ș-ale vieții,
Chiar din zorii tinereții.“*

1. Adevărul

Poezia eminesciană reprezintă numai una dintre direcțiile în care eul eminescian s-a angajat în cunoaștere. Desigur, este direcția fundamentală, pentru că numai în poezie dimensiunea ontologică a consonat cu cea axiologică producând un obiect genial, dar, ca și în cazul lui Rimbaud și al altor poeți, implicarea artistului în existență a fost mult mai amplă. În ansamblul unor preocupări de multe ori eteroclite, poezia devine un instrument de cunoaștere, o cale regală pe care artistul o parcurge pentru că ea duce undeva, pentru că la capătul ei strălucește una dintre ipostazele *adevărului*, relevabilă numai prin demersul special al operei de artă, al poeziei.

Spiritul eminescian este abstrus, neliniștit; întreaga sa viață, poetul a deschis un front cognitiv uriaș, implicându-se în toate domeniile existenței. Ca și Novalis, ca și Poe, el studiază „matematică, astronomie, mecanică, electricitate, fizică moleculară, spectroscopie, calorimetrie, botanică, zoologie, antropologie, economie politică, demografie, sociologie, geopolitică“. Mai ample și mai fructuoase au fost studiile sale în domeniul filozofiei și istoriei. În perioada sa de declin va face speculații înfrigurate asupra grafiei sanscrite, paleoslave și grecești, reluând parcă tentativa

misticului german Jakob Böhme de a descoperi „limba adamică“. Bineînțeles, gândirea poetului nu este una de tip științific. În transparența conspectelor și studiilor sale din orice domeniu iese la vedere aceeași vânăre a absolutului, aceeași încercare disperată de a unifica datele infinite ale experienței. Eminescu a tins cu toată ființa sa către o cunoaștere continuă. În această atitudine se vădește un spirit preștiințific, cum ar spune Bachelard, înclinat spre speculație și reverie. Universul nu are concretețe, pentru Eminescu el este doar o rețea de simboluri, un vâl care se cere sfășiat pentru a ajunge la adevăr. Pe alocuri, acest refuz al lumii, manifestat în gândirea eminesciană, amintește de teoriile gnostice:

„E-aievea acea ființă, visele-ți nu te mint,
Dar nu-i aci în lume...“
„Și idealu-eteric în lut eu pot să-l prind,
Dar nu aici.“

(Povestea magului...)

De altfel, acea scindare a eului eminescian, asupra căreia vom reveni privind-o din alte puncte de vedere, și care apare la suprafață în unele poeme:

„Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură.“

(Melancolie)

este tot o caracteristică a gnosticismului și a gândirii mistice în general. Din această cauză, nici în viața propriu-zisă, teritoriu al erotismului și acțiunii (politice, de exemplu), poetul nu a putut găsi adevărul. La confluența între contemplație și acțiune, așa cum apar lucrurile în *Floare albastră*, se situează absurdul existențial, impo-

sibilitatea de a unifica tendințele opuse, manifestată prin răs, râsul dramatic eminescian:

„Eu am răs, n-am zis nimica.“

(*Floare albastră*)

„Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi țin la el urechea – și rād de câte-ascult
Ca de dureri străine?“

(*Melancolie*)

„Astfel zise lin pădurea,
Bolți asupră-mi clătinând;
Șuieram l-a ei chemare
Ș-am ieșit în câmp rāzând.“

(*O, rămâi*)

Ca urmare a pierderii încrederii în realitatea existenței, poetul se interesează, coborând o treaptă ontică, de problemele spiritului, ale imaginarului. Suntem îndreptățiți să vedem în *Sărmanul Dionis* o imagine a interesului manifestat de Eminescu pentru zonele întunecate ale cunoașterii: „...această libertate de alegere în elementul de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispozițiunea sa sufletească atât de visătoare. Lucruri mistice, subtilități metafizice îi atrăgeau cugetarea ca un magnet“ (*Sărmanul Dionis*). Poetul devine astfel un reprezentant al tipului european de „homo absconditus“. Opera sa va deveni un adevărat receptacol pentru această lume bizară a vechilor opusculi și a jongleriilor numerice din Talmud, a formulilor incantatorii, a teoriilor metafizice și a doctrinelor orientale. Dar cine va încerca să descrie universul eminescian pornind de la ele cu scopul de a defini o mistică eminesciană va observa curând faptul că aceste

aluviuni culturale sunt folosite în alt sens decât sensul lor inițial, conform unor linii de forță a căror origine nu o va putea descoperi. Pentru că deja Eminescu începe să folosească sistemul poetic, atât de specific în funcționarea sa, pentru a căuta aceeași himeră care i-a cutreierat existența: adevărul. Deja acesta începe să țină de modul de organizare a poeziei:

„Unde vei găsi cuvântul
Ce exprimă adevărul?“

(Criticilor mei)

Prin poezie, Eminescu devine conștient de faptul că voiajul spiritului în căutarea adevărului este un anabasis, o călătorie spre interior, spre profunzimea structurilor psihice ale poetului: „Adevărata cale duce către interior“, scria Novalis în *Fragmente*. Pentru romantic, spațiul poetic devine propria sa lume interioară, inima sa confundându-se cu inima universului, iar imaginarul său – cu structurile imuabile ale macrocosmosului, cu Arhetipurile. Cunoașterea de sine este adevărata cunoaștere a lumii.

Atitudinea ontică fundamentală pentru Eminescu devine deci introversiunea, adâncirea în propria sa ființă: scopul ei este explorarea adevărului lăuntric, mister existențial care a absorbit întreaga sensibilitate și gândire eminesciană:

„E menirea-mi: adevărul
Numa-n inima-mi să-l caut.“

(De vorbiți mă fac că n-aud...)

Fascinat de propria sa adâncime, poetul coboară din ce în ce mai mult, descoperindu-și treptat și fragmen-

tar structurile interioare, asemenea vestigiilor unui oraș scufundat.

Din aceste fragmente va trebui să refacem coerența teribilă a lumii eminesciene, obsedată de această stratificare intuită, de această tulburătoare reverie a profunzimii:

„Marea-n fund clopote are care sună-n orice noapte;
Nilu-n fund grădine are, pomi cu mere de-aur coapte;
Sub nisipul din pustie cufundat e un popor.“

(Egiptul)

Cuprins

<i>Cuvânt înainte la ediția a doua</i>	5
--	---

PARTEA I

1. Adevărul	21
2. „Fantasia“	26
3. Structuri ale inconștientului	31
4. Posibilitatea analizei arhetipale.	45

PARTEA a II-a

1. Regimul nocturn. Structurile mistice.	51
2. Spațiul	53
a. Coborârea.	53
b. Spațiul concentric	58
c. Labirintul	62
3. Noaptea.	65
a. Imaginea nopții	65
b. Somnul	69
c. Visul.	73
4. Feminitatea	79
a. Femeia	79
b. Mormântul protector.	88
c. Recipientele	91
– Insula.	91

– Grota	93
– Doma	94
– Locuința	96
– Barca	99
5. Coerența lumii eminesciene	103

PARTEA a III-a

1. Complexele eminesciene	109
a. Complexul lui Hoffmann	115
b. Complexul mitic al labirintului	122
c. Complexul lui Narcis	130
2. O amintire din copilărie	140
3. Imaginea interioară eminesciană	147
a. Imaginea primară	147
b. Imaginea interioară secundară	157
c. Imaginea intermediară	166
d. Alte variante	168
4. Masca lui Eminescu	179
<i>Cuvânt înapoi</i>	181